

Νοσηλευτική και αιεφόρος ανάπτυξη

Ρόμπολας Περικλής¹, Μπρέντα Γεωργία¹

1. Νοσηλεύτρια/τρια, MSc, PhD(c), Εκπαιδευτικό Προσωπικό, Τμήμα Νοσηλευτικής, Πανεπιστήμιο Πατρών

DOI: 10.5281/zenodo.3595590

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μολονότι οι ερευνητές στον τομέα της νοσηλευτικής έχουν τονίσει το ζήτημα της βιωσιμότητας στο χώρο της υγείας, το πεδίο και οι διαστάσεις της αιεφορίας στη νοσηλευτική είναι απροσδιόριστες και ανεπαρκείς.

Η βιωσιμότητα στη νοσηλευτική περιλαμβάνει τις έννοιες: οικολογία, περιβάλλον, μέλλον, παγκοσμιοποίηση, ολισμός και συντήρηση. Οι νοσηλευτές στα πλαίσια της βιωσιμότητας πρέπει να διαθέτουν γνώσεις επί της κλιματικής αλλαγής και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, να ευαισθητοποιηθούν και να εμφανίζουν υπευθυνότητα προθυμία να αλλάξει η στόχευση της νοσηλευτικής επιστήμης προς την αιεφορία. Αυτό αφορά τόσο την άσκηση της νοσηλευτικής κλινικής πρακτικής σε συνδυασμό με κατάλληλες αναπροσαρμογές και κατευθύνσεις της νοσηλευτικής εκπαίδευσης κι εφαρμογής προγραμμάτων αγωγής υγείας στην κοινότητα από επαγγελματίες νοσηλευτές.

Η νοσηλευτική δύναται να συμβάλλει στην αιεφόρο ανάπτυξη, με τελικό στόχο τη διατήρηση ενός περιβάλλοντος που δεν παρακωλύει τις ευκαιρίες των σημερινών και μελλοντικών γενεών για βέλτιστο επίπεδο υγείας. Η μελλοντική νοσηλευτική έρευνα πρέπει να ενσωματώσει τις αρχές και συστάσεις περί βιωσιμότητας στο σύγχρονο κόσμο στα πλαίσια ενός αιεφορικού κι ολιστικού μοντέλου υγειονομικής περίθαλψης.

Λέξεις Κλειδιά: Αιεφόρος ανάπτυξη, βιωσιμότητα, νοσηλευτική.

Υπεύθυνος αλληλογραφίας: Περικλής Ρόμπολας Θηβών 28, Τ.Κ. 26334, Πάτρα, Τηλέφωνο: 6944837518, e-mail: probolas@teiwest.gr

Rostrum of Asclepius® - "To Vima tou Asklepiou" Journal

Volume 19, Issue 1 (January – March 2020)

SPECIAL ARTICLE

Nursing and sustainable development

Rompolas Periklis¹, Brenta Georgia¹

1. RN, MSc, PhD(c), Educational Staff, Department of Nursing, University of Patras

DOI: 10.5281/zenodo.3595590

ABSTRACT

Introduction: Although nursing researchers have highlighted the issue of sustainability in the health sector, the scope and dimensions of sustainability in nursing are unspecified and inadequate.

Purpose: The purpose of this study was to describe the meaning and dimensions of sustainability in nursing science, practice and education and to explore the role of nurses as members of the global community.

Methodology: The methodology included a collection of information on the subject from articles and books of the last decade in the PubMed, Cinahl databases and the Hellenic Academic Libraries (HEAL-Link) link, as well as in research articles, books, scientific journals and websites.

Results: Sustainability in nursing includes concepts: ecology, environment, future, globalization, population and maintenance. Sustainability nurses must have knowledge of climate change and environmental impact, be sensitized and responsibly willing to change the goal of nursing science towards sustainability. This applies both to the practice of nursing clinical practice in conjunction with appropriate adaptations and directions of nursing education and the implementation of health education programs in the community by professional nurses.

Conclusion: Nursing can contribute to sustainable development with the ultimate goal of maintaining an environment that does not hamper the opportunities of present and future generations for optimal health. Future nursing research should incorporate the principles and recommendations of sustainability into the modern world in the context of a sustainable and holistic healthcare model.

Keywords: Sustainable development, sustainability, nursing.

Corresponding Author: Periklis Rompolas, Thivon 28, Patra, 26334, Phone: 6944837518, E -mail: pobolas@teiwest.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παγκοσμίως, τα τελευταία χρόνια η βιωσιμότητα αποτελεί μια ευρέως χρησιμοποιούμενη έννοια, ειδικότερα στα πλαίσια της σχεδίασης και λειτουργίας των μελλοντικών συστημάτων παροχής υγειονομικής περίθαλψης. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) υποστηρίζει ότι η κλιματική αλλαγή θα επηρεάσει τη διατήρηση επιπέδου υγείας των πληθυσμών κι έτσι τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης θα πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους τις συνέπειες που πηγάζουν από την κλιματική αλλαγή.¹ Συνεπώς, η προσπάθεια για βιώσιμη ανάπτυξη είναι ζωτικής σημασίας για τον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης και για την κοινωνία εν γένει.²

Υπό αυτό το πρίσμα η έννοια της αειφορίας στη νοσηλευτική είναι ασαφής, ανεξερεύνητη και πιθανόν μη αντιληπτή αναφορικά με τη σύγχρονη πραγματικότητα.³ Είναι προφανές ότι η σημερινή κλιματική αλλαγή προκαλείται από τον άνθρωπο και οι συνέπειες βαραίνουν τον ίδιο μιας και η υγεία θα επηρεαστεί άμεσα από την αυξημένη ατμοσφαιρική ρύπανση, τα λοιμώδη νοσήματα, την αποψίλωση των δασών, τη διάδοση επιβλαβών αποβλήτων και τη μειωμένη βιοποικιλότητα ή τον υποσιτισμό⁴. Αυτά τα γεγονότα αναμένεται να απειλήσουν ιδιαίτερα τους ευάλωτους πληθυσμούς όπως τα παιδιά, τους ηλικιωμένους, τα άτομα με χρόνια νοσήματα και τους φτωχούς.⁵

Η ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΣΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Παρόλο που πολλοί ερευνητές σε άλλους τομείς έχουν χρησιμοποιήσει τον όρο βιωσιμότητα για να περιγράψουν διάφορους τρόπους για να κάνουν κάτι βιώσιμο, ο όρος αυτός δεν είναι σαφώς προσδιορισμένος και δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς σε ότι αφορά στη νοσηλευτική. Η έννοια που πρέπει να περιγραφεί είναι πολύπλευρη, συμπεριλαμβανομένων των συστατικών: περιβαλλοντικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί και χρηματοοικονομικοί παράγοντες, πολιτική δέσμευση και οργανωτική ικανότητα.⁶ Το Διεθνές Συμβούλιο Νοσηλευτών (ΔΣΝ/ICN) αναφέρει ότι η αειφόρος ανάπτυξη ασχολείται με την παροχή ενός πλαισίου στο οποίο οι ομάδες, οι κοινότητες και τα άτομα έχουν πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες και μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους για τη δημιουργία υποδομών που προάγουν υγιείς κοινότητες.⁷ Έτσι, η αειφόρος ανάπτυξη δημιουργεί συνθήκες που επιτρέπουν στους πληθυσμούς να ανταποκριθούν στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις ανάγκες τους. Στη συνέχεια, οι νοσηλευτές θα πρέπει να υποστηρίξουν δράσεις για τη μείωση της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της αλλαγής του κλίματος και των συναφών επιπτώσεών τους στην υγεία.⁸ Οι νοσηλευτές

πρέπει να ευαισθητοποιηθούν αναφορικά με τις επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος στην υγεία, να αξιολογήσουν και να αντιμετωπίσουν τους μεταγενέστερους κινδύνους για την υγεία.⁹ Οι νοσηλευτές είναι υπεύθυνοι για την ανάληψη παγκόσμιων ζητημάτων υγείας, αλλά έχουν δημοσιευθεί μόνο περιορισμένες μελέτες από άποψη βιωσιμότητας. Συνεπώς, είναι απαραίτητες σχετικές θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες.¹⁰ Ο Goodman (2011) υποστηρίζει ότι η νοσηλευτική εκπαίδευση πρέπει να αλλάξει ριζικά για να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις που συνοδεύουν την αλλαγή του κλίματος και ότι υπάρχει ανάγκη για ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα σπουδών με έννοιες και προσεγγίσεις αειφορίας στην νοσηλευτική εκπαίδευση.¹¹ Οι νοσηλευτές πρέπει να εκτελούν το έργο τους με τέτοιο τρόπο ώστε το περιβάλλον να προστατεύεται και να διατηρείται. Η κλιματική αλλαγή και τα επακόλουθα περιβαλλοντικά ζητήματα πρέπει να ενσωματωθούν στη σύγχρονη διαχείριση της υγειονομικής περίθαλψης. Η συμμετοχή των νοσηλευτών σε αυτή την προσπάθεια είναι σημαντική και κατά πάσα πιθανότητα κρίσιμη⁸. Επειδή οι εξελίξεις στο περιβάλλον, την υγεία και την βιωσιμότητα είναι ζωτικής σημασίας για τη διεθνή νοσηλευτική κοινότητα, είναι επίσης σημαντικό να καθοριστεί πώς η νοσηλευτική έρευνα χρησιμοποιεί την έννοια της αειφορίας.¹²

Σύμφωνα λοιπόν με την έρευνα των Anaker και Elf (2014) η έννοια της αειφορίας στη νοσηλευτική μπορεί να προσδιοριστεί από έναν πυρήνα γνώσης στον οποίο η οικολογία, παγκόσμια και ολιστική αποτελεί το θεμέλιο.¹³ Η χρήση της έννοιας της βιωσιμότητας περιλαμβάνει περιβαλλοντικές εκτιμήσεις σε όλα τα επίπεδα. Η υλοποίηση της βιωσιμότητας θα συμβάλει σε μια ανάπτυξη που διατηρεί ένα περιβάλλον που δεν θα βλάψει τις ευκαιρίες της τρέχουσας και της μελλοντικής γενιάς για καλή υγεία.

Η ανάλυση της βιωσιμότητας έχει σημαντικές επιπτώσεις για τη νοσηλευτική και απεικονίζει την τρέχουσα έλλειψη έρευνας σχετικά με την έννοια. Η ανάλυση της έννοιας μπορεί να βοηθήσει τους νοσηλευτές να σχεδιάσουν κλινικές παρεμβάσεις σχετικά με θέματα υγείας και περιβάλλοντος, στις οποίες η έννοια της αειφορίας διαδραματίζει κεντρικό ρόλο. Η ανάλυση αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παροχή θεωρητικής κατανόησης της έννοιας της βιωσιμότητας και για την καθοδήγηση τόσο της πρακτικής όσο και της θεωρητικής νοσηλευτικής. Με την εμφάνιση προβλημάτων υγείας που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, ο τομέας της υγείας πρέπει να ανταποκριθεί σε νέες απαιτήσεις και να προετοιμάσει τις οργανώσεις και τους επαγγελματίες του για να συμβάλει στην αειφόρο ανάπτυξη στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης.¹⁴

Λόγω των επαγγελματικών τους γνώσεων σχετικά με την πρόληψη ασθενειών, οι νοσηλευτές έχουν ιδιαίτερη ευθύνη να συμβάλλουν στην αειφόρο ανάπτυξη. Αυτή η ευθύνη αφορά τόσο τις τρέχουσες όσο και τις μελλοντικές γενιές, ώστε να μπορούν να ζουν σε ένα περιβάλλον που δεν εμποδίζει την καλή υγεία.¹⁵ Η κατανόηση της έννοιας προϋποθέτει την ενσωμάτωση των τριών συστατικών στοιχείων του ορισμού του ΟΗΕ για αειφόρο ανάπτυξη: περιβαλλοντική, κοινωνικοπολιτική και οικονομική βιωσιμότητα στην έννοια βιωσιμότητα στη νοσηλευτική.¹⁴

Η αειφορία ως ακαδημαϊκό θέμα και στο επάγγελμα του νοσηλευτή απαιτεί μια συνειδητοποίηση του τρόπου αλληλεπίδρασης των δραστηριοτήτων υγειονομικής περίθαλψης με το περιβάλλον. Η γνώση περιβαλλοντικών θεμάτων είναι σημαντική στη νοσηλευτική, διότι η έννοια της βιωσιμότητας διαδραματίζει κεντρικό ρόλο.¹⁶ Το παγκόσμιο αποτύπωμα και ο αντίκτυπος του τομέα της υγειονομικής περίθαλψης στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον είναι μεγάλοι και σημαντικοί τομείς για την έρευνα στον τομέα της νοσηλείας. Εξάλλου η έρευνα για την υγεία και το περιβάλλον είναι ευρεία και περιλαμβάνει πολλούς τομείς.¹⁰ Ωστόσο, ο αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης είναι γενικά το πιο κεντρικό ζήτημα και είναι

κρίσιμο για μελλοντικές μελέτες για την αειφορία. Αυτή η ανάλυση ιδέας αποκαλύπτει την αναγκαιότητα περιβαλλοντικής και ολιστικής σκέψης στην νοσηλευτική εκπαίδευση και η εισαγωγή μιας οικοκεντρικής προσέγγισης στη νοσηλευτική μπορεί να αυξήσει την ευαισθητοποίηση για τα παγκόσμια περιβαλλοντικά ζητήματα.¹⁶ Μετά τη συνάντηση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, η βιωσιμότητα και η υιοθέτηση μέτρων υγειονομικής περίθαλψης που προάγουν την αειφόρο ανάπτυξη κατέστησαν κρίσιμα ζητήματα για τον ΠΟΥ.¹⁷

ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Στο νοσοκομειακό περιβάλλον, τα περισσότερα προβλήματα που σχετίζονται με την περιβαλλοντική υγεία είναι πολύπλοκα και περιλαμβάνουν πολλά τμήματα κι επίπεδα.¹⁸ Οι φορείς παροχής υγειονομικής περίθαλψης που έχουν ξεκινήσει πρακτικές πράσινων ομάδων (GreenTeams) στα νοσηλευτικά ιδρύματά τους δύνανται να αρχίσουν με μικρά και γρήγορα επιτεύξιμα σχέδια, ώστε το προσωπικό του νοσοκομείου να μπορεί να βιώσει απτά αποτελέσματα.¹⁹ Τα μικρά έργα μπορούν να εξελιχθούν και στη συνέχεια, να έχουν μεγαλύτερες περιβαλλοντικές και δημοσιονομικές επιπτώσεις. Για παράδειγμα, η εκκίνηση μιας

προσπάθειας ανακύκλωσης στη μονάδα εργασίας των νοσηλευτών μπορεί να οδηγήσει σε ανακύκλωση σε όλο το νοσοκομείο, μειώνοντας τα απόβλητα και τα οικονομικά τέλη μετακίνησης των απορριμμάτων. Ως πράσινα μέλη της ομάδας στο νοσοκομείο, οι νοσηλευτές μπορούν να προσφέρουν πληροφορίες ως προς τις αειφόρες πρακτικές για κάθε τμήμα που σχετίζεται με την νοσηλευτική πρακτική.

Οι πράσινες ομάδες παρέχουν στους νοσηλευτές την ευκαιρία να βασίζονται στις γνώσεις τους για τη νοσηλευτική τους δραστηριότητα, να εργάζονται σε διάφορα επιστημονικά πεδία και να επηρεάζουν θετικά τις κοινότητες που εξυπηρετούν εντός κι εκτός νοσοκομείου. Μέρος οποιασδήποτε πρωτοβουλίας θεσμικής πράξης για το πράσινο περιβάλλον περιλαμβάνει την εκπαίδευση των νοσηλευτών και του λοιπού προσωπικού σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, τις κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις τους, τον τρόπο αντιμετώπισής τους και τον ρόλο τους στη βελτίωση του περιβάλλοντος.²⁰ Μια πράσινη προοπτική στην υγειονομική περίθαλψη θα πρέπει να ξεκινήσει στην βασική νοσηλευτική εκπαίδευση και να συνεχιστεί στα πλαίσια της συνεχιζόμενης δια βίου εκπαίδευσης. Η τριτοβάθμια νοσηλευτική εκπαίδευση μπορεί να προσανατολιστεί στην καλλιέργεια κι ενίσχυση του αειφορικού προτύπου νοσηλευτικής πρακτικής σε θεωρητικό και

πρακτικό επίπεδο και να αποτελέσουν φορείς μιας κουλτούρας με καταβολές στην βιώσιμη ανάπτυξη. Οι πράσινες ομάδες δεν χρειάζεται να περιορίζονται μόνο εντός του νοσοκομείου αλλά και στην κοινότητα. Η μακροχρόνια φροντίδα, οι κλινικές εξωτερικών ασθενών, τα κέντρα υγείας και η κατ'οίκον φροντίδα θα μπορούσαν να προσανατολιστούν με τη δραστηριοποίηση πράσινων ομάδων για να εξετάσουν φιλικότερων τρόπων φροντίδας προς το περιβάλλον. Υπό αυτό το πρίσμα οι νοσηλευτές μπορούν να αποτελέσουν πόλους και συστατικά κομμάτια της δημιουργίας πιο υγιεινών εργασιακών χώρων και βιώσιμων κοινοτήτων.²¹

Η προοπτική της βιωσιμότητας των νοσηλευτικών παρεμβάσεων και της χρήσης υλικών (π.χ. βοηθήματα νοσηλείας και είδη υγιεινής) αποκτά πρωταρχική σημασία στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της νοσηλευτικής με σαφείς διαστάσεις ηθικής και προσανατολισμούς δεοντολογίας. Έτσι καθίσταται η αρχή της βιωσιμότητας συγκεκριμένη και οριοθετεί τη σημασία της στο πλαίσιο της επαγγελματικής νοσηλευτικής πρακτικής και της λήψης αποφάσεων.²²

Η αειφορία ως ηθική αρχή απαιτεί περισσότερη προσοχή στην επαγγελματική νοσηλευτική πρακτική, προκειμένου να ευαισθητοποιηθεί το νοσηλευτικό προσωπικό στην αειφορία ως ηθική αρχή στο πλαίσιο της επαγγελματικής πρακτικής του, με

κατάλληλες διαδικασίες υποστήριξης και με την εφαρμογή απαραίτητων δεοντολογικών πολιτικών.²³

Η σημερινή παγκόσμια ατζέντα για την υγεία και η διαδικασία λήψης αποφάσεων βρίσκονται σε κρίσιμη στιγμή για μελλοντικό καθορισμό των κατευθύνσεων με γνώμονα την επίτευξη της Παγκόσμιας Στρατηγικής για βιώσιμη ανάπτυξη. Υπό αυτό το πρίσμα όλα τα κράτη μέλη του ΠΟΥ καλούνται να δεσμευτούν με στόχους και στρατηγικές για να εξασφαλίσουν επαρκές και κατάλληλα προετοιμασμένο ανθρώπινο δυναμικό για να ανταποκριθούν στις βιώσιμες ανάγκες υγείας των χωρών.²⁴

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ ΣΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη μέσα από την ανάπτυξη της κοινωνικής υπευθυνότητας προωθεί την αλλαγή στάσεων και συμπεριφοράς των ανθρώπων, που χαρακτηρίζουν τον ενεργό και υπεύθυνο πολίτη.¹¹ Με το άνοιγμα των εκπαιδευτικών χώρων στην κοινωνία μέσα από την υλοποίηση δράσεων που θα προωθούν αλλαγές στον τρόπο ζωής σε ατομικό, οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο.²⁵

Η αειφορία και η σχετική έννοια της κλιματικής αλλαγής είναι ένας αναδυόμενος τομέας στο πλαίσιο της νοσηλευτικής και της νοσηλευτικής εκπαίδευσης. Η αλλαγή του κλίματος χαρακτηρίστηκε ως μια σοβαρή

παγκόσμια απειλή για την υγεία που απαιτεί τη δράση των επαγγελματιών στον τομέα της υγείας και τη δράση σε διεθνές επίπεδο. Οι Anaker & Elf (2014) ανέλαβαν μια ανάλυση ιδεών για την αειφορία στη νοσηλευτική με βάση το πλαίσιο Walker και Avant.¹³ Στα βασικά συμπεράσματά τους φαίνεται ότι, ενώ ο καθορισμός χαρακτηριστικών αειφορίας και περιπτώσεων βιωσιμότητας μπορεί να διαπιστωθεί, δεν υπάρχει αρκετή έρευνα για την αειφορία στη νοσηλευτική βιβλιογραφία. Χωρίς αυτή την κατανόηση και την εφαρμογή στη νοσηλευτική εκπαίδευση, οι νοσηλευτές θα έχουν μια μάλλον στενή κατανόηση της βιωσιμότητας και των προτεινόμενων δεσμών της με τις κοινωνικές ανισότητες και τις ανισότητες στον τομέα της υγείας και τη δυναμική που στηρίζει τη μη βιώσιμη οικονομία.¹¹ Αυτή η κατανόηση βασίζεται στους κοινωνικούς και πολιτικούς καθοριστικούς παράγοντες της προσέγγισης για την υγεία και στον αναδυόμενο τομέα της παγκόσμιας υγείας. Ωστόσο, αυτή είναι μια μεγάλη πρόκληση, καθώς απαιτεί κριτική σκέψη που θα καλλιεργείται στα αναθεωρημένα προγράμματα νοσηλευτικών σπουδών τα οποία θα πρέπει να παράγουν μαθησιακά αποτελέσματα σε θέματα σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη.²⁶

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προς τα ακαδημαϊκά ιδρύματα νοσηλευτών θα μπορούσε να αποτελέσει η προσπάθεια των Πρωτοπόρων Ακαδημαϊκών του

Προγράμματος Ecovercity του Πανεπιστημίου του Bradford που προσπάθησε με επιτυχία να εφαρμόσει τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης στο εκπαιδευτικό και διοικητικό πλαίσιο της καθημερινής ακαδημαϊκής πρακτικής και φοιτητικής ζωής. Οι παρεμβάσεις αφορούσαν τα προγράμματα σπουδών των μαθημάτων και την φοιτητική ζωή στην Πανεπιστημιούπολη.²⁷

Από την άλλη πλευρά η χρήση Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πηγών (ΑΕΠ) σχετιζόμενων με ζητήματα αειφορίας δύναται να αποτελέσουν ένα εξαιρετικό εκπαιδευτικό εργαλείο για την νοσηλευτική εκπαίδευση σε θέματα σχετιζόμενα με τη βιώσιμη ανάπτυξη.²⁸

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Οι δύο βασικοί στόχοι της προαγωγής της υγείας είναι η αναβάθμιση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και η υιοθέτηση υγιών συμπεριφορών.²⁹ Η υιοθέτηση υγιών συμπεριφορών είναι αντικείμενο της αγωγής υγείας, μιας συγκροτημένης εκπαιδευτικής δραστηριότητας, που στοχεύει στην κατάκτηση της σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας.¹¹

Από την άλλη πλευρά τα θέματα που απασχολούν την εκπαίδευση για την αειφορία προέρχονται από τρεις σφαίρες της αειφόρου ανάπτυξης: το περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία. Η αλληλεπίδραση

της υγείας με την αειφόρο ανάπτυξη φαίνεται μέσα από ένα οικολογικό μοντέλο υγείας που προτείνει τον αρμονικό συνδυασμό περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινοτικών στοιχείων και έχει ως αποτέλεσμα την εξασφάλιση και τη μεγιστοποίηση της υγείας σε επίπεδο ατομικό και κοινωνικό.²⁶ Σύμφωνα με αυτό η κοινότητα πρέπει να είναι συμβιωτική, κατοικίσιμη, κοινωνικά δίκαιη. Θα πρέπει τα μέλη της να μπορούν να ζουν αρμονικά μαζί, να συμμετέχουν ενεργά στη ζωή της κοινότητας, να απολαμβάνουν δικαιοσύνη και κοινωνική υποστήριξη σε περιβάλλον που να εξασφαλίζει βιώσιμες συνθήκες κατοικίας.²⁹ Η οικονομία πρέπει να είναι επαρκής και ο πλούτος να κατανέμεται δίκαια.³⁰ Τέλος το περιβάλλον πρέπει να αντιμετωπίζεται μακροπρόθεσμα και να είναι ατομικά και κοινωνικά βιώσιμο.³¹ Για να υλοποιηθούν τα παραπάνω είναι απαραίτητο να καθοριστούν τα θεματικά πεδία που περικλείουν το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη σε σχέση με την υγεία, τα οποία θα προσεγγιστούν σε επίπεδο πρωτογενούς πρόληψης στη σχολική κοινότητα.²⁹ Παρατηρείται ότι στα λοιμώδη νοσήματα του παρελθόντος και στη νοσηρότητα της αφθονίας (καρδιαγγειακά νοσήματα, καρκίνοι, ατυχήματα) προστίθενται πλέον θέματα υγείας που συνδέονται με τις αλλαγές στο σύγχρονο φυσικό περιβάλλον όπως το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η αραίωση του όζοντος, η

ρύπανση της ατμόσφαιρας, η υποβάθμιση του εδάφους και των υδάτων, η παραγωγή τοξικών προϊόντων και η μείωση της βιολογικής ποικιλομορφίας.³¹ Επιπλέον ο συνδυασμός της κλιματολογικής αστάθειας και της συγκέντρωσης των οικονομικά ασθενέστερων πληθυσμών σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη προκαλεί αλυσιδωτές αντιδράσεις, ειδικά όταν προκύπτουν και φυσικές καταστροφές.³²

Στη σύγχρονη πόλη σοβαρά προβλήματα εδραζόμενα στο πεδίο της αγωγής υγείας ακόμη αποτελούν η ποιότητα του πόσιμου νερού και του αέρα, τα τροχαία ατυχήματα, το οικιακό περιβάλλον, τα απόβλητα, ο θόρυβος, η έλλειψη χώρου για ψυχαγωγία και πράσινο, ο συνωστισμός που αυξάνει τη βία και την επιθετικότητα, η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, η απομόνωση, η ανασφάλεια και η εγκληματικότητα.³³ Ακόμα η κακή διατροφή, οι συνθήκες εργασίας, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και η έλλειψη φυσικής άσκησης, καθορίζονται από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο.³⁴ Εξάλλου η πρώτη αιτία νοσηρότητας και θνησιμότητας στον κόσμο είναι η φτώχεια³⁵, επομένως είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι η πρόληψη συμβάλλει στη εξοικονόμηση πόρων μιας και είναι φθηνότερη από την ιατρική και τη νοσοκομειακή θεραπεία.³⁶

Συμπερασματικά οι δράσεις υγείας που έχουν ενσωματώσει τις αρχές της εκπαίδευσης για

την αειφόρο ανάπτυξη θα πρέπει να κινηθούν σε επίπεδα που αφορούν στην εφαρμογή προγραμμάτων προαγωγής και αγωγής υγείας ειδικής και γενικής θεματολογίας με ενεργητικές μεθόδους μάθησης, με διάχυση αυτών στις σχολικές κοινότητες και σε κοινωνικούς σχηματισμούς (δήμοι, δημόσιοι φορείς, ερευνητικά ιδρύματα, διεθνείς οργανισμοί). Έτσι θα προαχθούν οι αρχές της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη και θα προχωρήσει η δημιουργία μιας αειφόρου εκπαιδευτικής κοινότητας που θα προετοιμάσει ενεργούς πολίτες.³⁶

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Νοσηλευτική Επιστήμη πρέπει να συνδεθεί στενά με άλλα επιστημονικά πεδία και τομείς δράσης, ώστε να μεγιστοποιηθούν οι εθνικές και διεθνείς προσπάθειες προώθησης της αειφόρου ανάπτυξης με γνώμονα το τρίπτυχο κοινωνία, οικονομία, περιβάλλον. Οι νοσηλευτές καλούνται να εμφανίσουν ανταπόκριση κι ετοιμότητα ώστε να αποτελέσουν ενεργούς εκφραστές της βιώσιμης ανάπτυξης κατά την άσκηση της Νοσηλευτικής τόσο στο νοσοκομειακό χώρο όσο και στην κοινότητα. Η νοσηλευτική εκπαίδευση κι έρευνα θα πρέπει να συγχρονιστούν ώστε να προωθήσουν δράσεις στον κλινικό χώρο αλλά και στην κοινότητα ευρύτερα για να ενισχυθούν γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις στους άξονες της βιώσιμης ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. World Health Organization. 2011. Gender, Climate Change and Health. Διαθέσιμο στο: <http://www.who.int/globalchange/publications/reports>, Ανακτήθηκε: 04/06/2019.
2. World Health Organization. 2016. WHO launches country profiles to help action on health and climate change. Διαθέσιμο στο: <http://www.who.int/globalchange/mediacentre/news/countryprofiles/en>, Ανακτήθηκε: 01/02/2019.
3. World Health Organization. 2009. Protecting Health from Climate Change – Global Research Priorities. Διαθέσιμο στο: <http://www.who.int/publications>, Ανακτήθηκε: 11/05/2019.
4. Costello A, Abbas M, Allen A, Ball S, Bell S, Bellamy R, Friel S, Groce N, Johnson A, Kett M, Lee M, Levy C, Maslin M, McCoy D, McGuire B, Montgomery H, Napier D, Pagel C, Patel J, Puppim de Oliveira JA, Redclift N, Rees H, Rogger D, Scott J, Stephenson J, Twigg J, Wolff J, Pattersson C. Managing the health effects of climate change. *Lancet* 2009; 373: 1693–733.
5. Frumklin H, Hess J, Luber G, Malilay J, McGreehin M. Climate change: the public health response. *Am J Public Health* 2008; 98: 435–45.
6. Ramirez B, Oetjen RM, Malvey D. Sustainability and the health care manager. *Health Care Manag (Frederick)* 2011; 30: 133–8.
7. International Council of Nurses. Position Statement: Nursing and Development. 2007. Διαθέσιμο στο:
8. Hansen-Ketchum P, Marck P, Reutter L. Engaging with nature to promote health: new direction for nursing research. *J Adv Nurs* 2009; 65: 1527–38.
9. International Council of Nurses. Position Statement: Nurse, Climate Change and Health. 2008. Διαθέσιμο στο: <http://www.icn.ch/publications/position-statements/>, Ανακτήθηκε: 02/05/2019.
10. Brown VA, Grootjans J, Ritchie J, Townsend M, Verrinder G. Sustainability and Health: Supporting Global Ecological Integrity in Public Health. 1rd Ed. Earthscan, London, 2005.
11. Goodman B. The need for a 'sustainability curriculum' in nurse education. *Nurse Educ Today* 2011; 31(8): 733-737. doi: 10.1016/j.nedt.2010.12.010
12. Canadian Nurses Association. 2010. Climate Change and Health a position statement. Διαθέσιμο στο: www.cna-aiic.ca/, Ανακτήθηκε: 14/07/2018.
13. Anaker A, Elf M. Sustainability in nursing: a concept analysis. *Scand J Caring Sci* 2014; 28: 381-389.
14. Anaker A, Nilsson M, Holmner A, Elf M. Nurses' perceptions of climate and environmental issues: a qualitative study. *J Adv Nurs* 2015; 71(8): 1883–1891.
15. Barna S, Goodman B, Mortimer F. The health effects of climate change; what does a nurse need to know? *Nurse Educ Today* 2012; 32 (7): 765–771.

16. Kirk M. The impact of globalisation and environmental change on health: challenge for nurse education. *Nurse Educ Today* 2002; 22: 60-71.
17. World Health Organization. Health and Sustainable Development. Key Health Trends. 2002. Διαθέσιμο στο: <http://www.who.int/mediacentre/events/johannesburg/en/index1.html>, Ανακτήθηκε: 20/03/2019.
18. Canadian Nurses Association. 2008. The role of nurses in addressing climate change: A background paper Διαθέσιμο στο: www.cna-aiic.ca/, Ανακτήθηκε: 14/06/2019.
19. Same-Day Surgery. 2010. Going green can help environment, boost your facility's bottom line. *34(1): 1-4*
20. Harris N, Pisa L, Talioaga S, & Vezeau T. Hospitals going green: A holistic view of the issue and the critical role of the nurse leader. *Holistic Nursing Practice* 2009; 23(2): 101-111.
21. McDermott-Levy R. The nurse's role on green teams: an environmental health opportunity. *Pa Nurse* 2011; 66(1): 17-21.
22. Fleiszer A. Exploring the long-term sustainability of a nursing best practice guidelines program. PhD Thesis, McGill University, Montreal, 2015.
23. Riedel A. Sustainability as an Ethical Principle: Ensuring Its Systematic Place in Professional Nursing Practice. *Healthcare (Basel)*. 2016; 4(1): 2. doi: 10.3390/healthcare4010002
24. Maaitah Al R, Fawzi AbuAlRub R. Exploration of priority actions for strengthening the role of nurses in achieving universal health coverage. *Rev. Latino-Am* 2017; 25: e2819. Doi: 10.1590/1518-8345.1696.2819
25. UNESCO. 1997. Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for Concerted Action. Διαθέσιμο στο: http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_a/popups/mod01t05s01.html, Ανακτήθηκε: 01/02/2019.
26. Goodman B. Developing the concept of sustainability in nursing. *NursPhilos* 2016; 4: 298-306.
27. Ζαγοριανάκος Ε, Ζαγοριανάκος Α. Εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη: Η προσπάθεια των πρωτοπόρων ακαδημαϊκών του προγράμματος Ecoversity του Πανεπιστημίου του Bradford (MB). 4^ο συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ Ναύπλιο 12-14/12/2008.
28. Armakolas S, Rompolas P, Karachalios I, Karachasani A, Anastopouloy P, Gomatos L. Constructing and implementing an OER regarding sustainability issues in vocational education. *Educational Journal of the University of Patras UNESCO Chair* 2019; 6(1): 402-416.
29. Καλοκαιρινού Α, & Σουρτζή Π. Κοινωνική Νοσηλευτική. Εκδόσεις Βήτα, Αθήνα, 2005.
30. Τούντας Γ. Κοινωνία και Υγεία. Εκδόσεις Οδυσσέας/ Νέα Υγεία, Αθήνα, 2001.
31. American Nurses Association (ANA). (2008). Global Climate Change. Διαθέσιμο στο: <http://www.nursingworld.org/>, Ανακτήθηκε: 14/06/2019.
32. Ρόμπολας Π, & Μπρέντα Γ. Διαχείριση φυσικών καταστροφών και ο ρόλος του νοσηλευτή. *Ελληνικό Περιοδικό Νοσηλευτικής Επιστήμης* 2018; 11(4): 6-16.

33. Richardson J, Heidenreich T, Álvarez-Nieto C, Fasseur F, Grose J, Huss N, Huynen M, López - Medina IM, Schweizer A. Including sustainability issues in nurse education: A comparative study of first year student nurses' attitudes in four European countries. *Nurse Educ Today* 2016; 37: 15-20. doi: 10.1016/j.nedt.2015.11.005
34. Σταυριανόπουλος Θ, Γκεβρέκη Ε, Γκουρβέλου Ο. Ο ρόλος της νοσηλευτικής επιστήμης στη παγκόσμια κλιματική αλλαγή. *Το Βήμα του Ασκληπιού* 2010; 9(4): 460.
35. Kagawa F, Selby D. *Education and Climate Change. Living and Learning in Interesting Times*. Routledge, London, 2010.
36. Σουρτζή Π, & Σταθόπουλος Θ. Προαγωγή Υγείας: Θεωρητικές Προσεγγίσεις. *Νοσηλεία και Έρευνα* 2008; 20: 41-48.
37. International Union for Health Promotion and Education. 2008. *Achieving health promoting schools: Guidelines for promoting health in schools*. Διαθέσιμο στο: http://www.chdf.org.au/i-cms_file?page=3/GuidelinesProtocolsHPS.pdf, Ανακτήθηκε: 20/03/2019.